[१९९६] २ एस. सी. आर

बाबूलाल

- विरुद्ध -

राज कुमार आणि इतर

१६ फेब्रुवारी, १९९६

[न्यायमूर्ति के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ति जी. बी. पटनायक]

विनिर्दिष्ट अनुतोष अधिनियम, १९६३ / दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ :

कलम २२ (१) / आदेश २१, नियम ३२, ३५, ९७, ९८, १०१, १०२, १०३ – दरख्वास्त अंतर्गत स्थावर मालमत्तेवर आक्षेपकाचे हक्क, शीर्षक किंवा हितसंबंध या प्रश्नाचे अभिनिर्णय करणे आवश्यक आहे - विहित प्रक्रिया स्वतःच एक संपूर्ण संहिता आहे- जेव्हा अपीलकर्त्यांनी विनिर्दिष्ट अनुतोषासाठी हुकूमनाम्यामध्ये पक्षकार नसलेल्या अपीलकर्त्यांविरुद्ध हुकूमनाम्याच्या अंमलबजावणीवर आक्षेप घेतला होता, तेव्हा अंमलबजावणी न्यायालयाने हे प्रश्न निश्चित करणे आवश्यक आहे - अंमलबजावणी न्यायालयाने प्रकरणात चौकशी करण्याचे आणि पक्षकारांना संधी दिल्यानंतर निष्कर्ष नोंदवण्याचे निर्देश दिले.

दिवाणी अपिलीय अधिकार क्षेत्र : दिवाणी अपील क्र. ३७६५/१९९६

दिनांक ०९/०५/१९९५ रोजी राजस्थान उच्च न्यायालयाने एस. बी. सी. आर. पी. ६५६/१९९४ मध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यांसाठी श्री. तपस रे आणि श्री. एस. के. जैन

उत्तरवादींसाठी सावधानपत्र कर्ता व्यक्तीश: (एन. पी) हजर

न्यायालयाने पुढीलप्रमाणे आदेश दिले :-

परवानगी दिली.

उत्तरवादींना पुरविण्यात आली असली तरी, दुसऱ्या उत्तरवादीने उत्तरवादी क्रमांक १ आणि ३ ते ६ च्या वतीने मुखत्यारपत्राची छायांकित प्रत दाखल केली आहे, परंतु जेव्हा नोंदणी शाखेने त्याला मूळ दस्तऐवज सादर करण्याचे निर्देश दिले तेव्हा तो तसे करण्यात अयशस्वी ठरला. तो न्यायालयातही हजर आहे. प्रभूलाल कायस्थ यांचा मुलगा श्यामलाल

याने विनिर्दिष्ट पालनासाठी दावा केला होता; दिवाणी न्यायाधीशांनी दावा फेटाळला परंतु अपील क्रमांक १६/१९७३ वर दिनांक १८ ऑक्टोबर, १९७३ रोजीच्या न्यायनिर्णय आणि हुकूमनाम्याद्वारे दाव्यात पुढीलप्रमाणे हुकूमनामा देण्यात आला :-

" अपील वादखर्चासह स्वीकारली जाते. अपीलांतर्गत न्यायनिर्णय आणि हुकूमनामा रद्द केला जातो आणि संविदेच्या विनिर्दिष्ट पालनासाठीच्या दाव्यात खर्चासह हुकूमनामा दिला जातो की, दिनांक ०१/०९/१९६६ रोजीच्या निशाणी क्रमांक १ वरील संविदेनुसार प्रतिवादींनी ३ महिन्यांचे आत विक्री विलेख अमलात आणावे आणि वादीने प्रतिवादीला उक्त कालावधीत शिल्लक रक्कम अदा करावी, अन्यथा कायद्यानुसार दोन महिन्यांच्या आत शिल्लक रक्कम न्यायालयात जमा करून वादीला वादग्रस्त मालमत्तेचे विक्री विलेख निष्पादित करण्याचे हक्क असेल.

दाव्यामध्ये मालमत्तेच्या कब्ज्यासह विनिर्दिष्ट पालनासाठी प्रार्थना करण्यात आली होती, ती प्रार्थना क्रमांक १ पुढीलप्रमाणे आहे :-

"असा हुकूमनामा पारित करण्यात यावा की, जमिनीच्या बाबतीत प्रतिवादींनी संविदेमधील त्यांची भूमिका बजावली पाहिजे आणि या उद्देशासाठी ११००/- रुपयांची रक्कम मिळाल्यानंतर विक्री विलेख नोंदणीकृत करून वादग्रस्त घराचा कब्जा वादीला दिला पाहिजे".

दिवाणी प्रक्रिया संहितेत काहीही असले तरी, विनिर्दिष्ट अनुतोष अधिनियम, १९६३ च्या कलम २२(१) अंतर्गत स्थावर संपत्ति हस्तांतरणासाठी संविदेच्या विनिर्दिष्ट पालनासाठी दावा दाखल करणारा वादी, अशा विनिर्दिष्ट पालनासोबत, मालमत्तेच्या विशिष्ट मालकीसह ताबा किंवा वाटणीची मागणी करू शकतो. पोटकलम (२) ही दाव्यात विनिर्देशपूर्वक दिलास्याची मागणी नसताना अशी दिलासा देण्याच्या न्यायालयाच्या अधिकाऱ्यावर बंधन घालते. हुकूमनाम्यात पाहिल्याप्रमाणे, प्रार्थनेत जरी कब्ज्याची मागणी केली गेली असली तरी, कब्ज्यासाठी असा कोणताही हुकूमनामा मंजूर करण्यात आला नाही जो निर्णायक झाला होता.

असे दिसते की, हुकूमनाम्याच्या अंमलबजावणीत डिक्री धारकाच्या कायदेशीर प्रतिनिधींनी अपीलकर्त्याला त्याच्या कब्ज्यात असलेल्या मालमत्तेतून बेदखल करण्याचा प्रयत्न केला. त्याची हकालपट्टी होत असल्याच्या संशयावरून, अपीलकर्त्याने कब्जाप्राप्त मालकी

हक्कावर आधारित मनाई हुकुमासाठी आणखी एक दावा दाखल केला होता, ज्याद्वारे दिनांक २ जुलै, १९९१ रोजी पुढीलप्रमाणे अंतरिम मनाई हुकूम प्राप्त केला होता :-

"अर्जदारासाठी अधिवक्ता उपस्थित आहे. पीठासीन अधिकाऱ्याची बदली करण्यात आली आहे. आदेशिका शुल्क भरल्यावर गैर अर्जदाराला नोटीस काढण्यात यावी. .... रोजी फाईल आमच्यापुढे ठेवावी. हे लिहिल्यानंतर, गैर-अर्जदार क्रमांक २ सुभाष सक्सेना हजर झाले आणि त्यांनी न्यायालयाला सांगितले की, त्यांना स्थगिती अर्जाची प्रत मिळालेली नाही. स्थगिती अर्जाची प्रत आज त्यांना देण्यात आली आहे. नोंदणी शुल्क आणि इतर खर्च भरल्यानंतर उर्वरित अर्जदार क्रमांक १, ३, ४, ५ आणि ६ यांना नोटीसद्वारे बोलविण्यात यावे. दरम्यान, गैर-अर्जदार क्रमांक २ याने अर्जदार बाबूलाल याला वादग्रस्त घरातून (न्यायालयाचा आदेश वगळता) बेदखल केले नाही. दिनांक १७/०८/१९९१ रोजी फाईल ठेवा" .

सदर मनाई हुकूम अजूनही कायम आहे, अशी माहिती आम्हाला देण्यात आली आहे. दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश २१ नियम ३२ अंतर्गत दाखल केलेल्या दरखास्त अर्जामध्ये अपीलकर्त्याने त्याचा निपटारा केला जाऊ शकत नाही या आधारावर आक्षेप दाखल केला. विनिर्दिष्ट पालनासाठीच्या हुकूमनाम्यात अपीलकर्ता पक्षकार नव्हता याबद्दल वाद नाही. त्याला काढून टाकण्यात आले नसल्यामुळे, आदेश २१ नियम ९७ अंतर्गत लागू करणे समर्थनीय नाही, असे मत मांडणाऱ्या अंमलबजावणी न्यायालयाने त्याचा आक्षेप फेटाळला. जयपूर खंडपीठातील राजस्थान उच्च न्यायालयाने सी. आर. पी. क्र. ६५६/१९९४ मध्ये दिनांक ९ मे १९९५ रोजी दिलेल्या आक्षेपित आदेशात त्या मताला उच्च न्यायालयाने दुजोरा दिला. अशा प्रकारे, अपील करण्यास विशेष अनुज्ञा.

हा वाद आता एकसंध राहिलेला नाही. *भंवरलाल -विरुद्ध - सत्यनारायण आणि इतर* [१९९५] १ *एस. सी. सी.* ६ मधील या न्यायालयाने या वादाचा विचार केला आणि असे म्हटले होते की आदेश २१ नियम ३५ (३) अंतर्गत दाखल केलेला अर्ज किंवा कलम ४७ अंतर्गत दाखल केलेला अर्ज देखील आदेश २१ नियम ९७ अंतर्गत अर्ज म्हणून मानला जाईल आणि नियम ९८ अंतर्गत निर्णय घेणे आवश्यक आहे. अंमलबजावणीदरम्यान अर्जदाराच्या मालमत्तेचा ताबा काढून घेणे ही अर्ज स्वीकारण्यास नकार देण्यासाठीची अट नाही. कारणे स्पष्ट आहेत. आदेश २१ नियम ९८, १०१, १०२ मधील विशिष्ट तरतुदी नियमित अभिनिर्णय

देण्याचे आदेश देतात, त्यावर नोंदवलेला निष्कर्ष हा आदेश असेल आणि पक्षकारांना बंधनकारक असेल. त्याच्या परिच्छेद ७ मध्ये असे मत व्यक्त करण्यात आले होते :-

" आम्ही घेतलेल्या वरील दृष्टिकोनात, उच्च न्यायालयाने अधिकारक्षेत्रातील गंभीर त्रुटी दूर केली आहे आणि अपीलकर्त्याने दाखल केलेल्या अर्जाला मर्यादेद्वारे प्रतिबंधित आणि तिसरा न्यायनिवाड्यावर पेटंट बेकायदेशीर असल्याचे मानले आहे. एकदा दिनांक २५/०५/१९७९ रोजी अर्ज केला गेला की, न्यायालयाने तो दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश आदेश २१, नियम ९७(१) अंतर्गत दाखल केलेला मानला पाहिजे. दुसरे आणि तिसरे अर्ज दाखल करण्यासाठी न्यायनिवाड्याचा प्रश्न उद्भवत नाही. या परिस्थितीत, अपिलीय न्यायालयाने, जरी वेगवेगळ्या कारणांमुळे, दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश २१ ३५ (३) आणि आदेश २१, नियम १०१ आणि १०२ अंतर्गत सत्यनारायणाने निर्माण केलेला अडथळा किंवा प्रतिकार दूर करण्यासाठी चौकशी करण्याचे निर्देश देणे न्याय्य होते.

त्यामुळे, हे स्पष्ट होईल की वस्तू किंवा अपीलकर्त्याने निर्माण केलेला अडथळा दूर करण्यापूर्वी आदेश २१, नियम ९८ अंतर्गत निर्णय घेणे आवश्यक आहे आणि त्या वतीने निष्कर्ष नोंदवणे आवश्यक आहे. हा आदेश आदेश २१, नियम १०३ अंतर्गत हुकूम म्हणून मानला जातो आणि तो अपीलच्या अधीन असेल. १९७६ पूर्वी, हा आदेश दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९७६ च्या दुरुस्तीनुसार दाव्याच्या अधीन होता, जो दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या सुधारित तरतुदींच्या प्रारंभीच्या तारखेला प्रलंबित असू शकतो. त्यानंतर, सुधारित संहितेअंतर्गत, जुन्या संहितेच्या आदेश २१, नियम ६३ अंतर्गत दाव्याचा अधिकार काढून घेण्यात आला आहे. दरख्वास्त अंतर्गत स्थावर मालमत्तेवर आक्षेपकर्त्याचा अधिकार, शीर्षक किंवा हितसंबंध या प्रश्नाचे निर्धारण आदेश २१, नियम ९८ अंतर्गत अपील सारख्याच अटींच्या अधीन किंवा अन्यथा तो हुकूमनामा असल्याप्रमाणे करणे आवश्यक आहे, जो आदेश आहे आणि अपील करण्याच्या उद्देशाने आदेश २१, नियम १०३ अंतर्गत एक हुकूमनामा आहे. अशा प्रकारे, विहित केलेली प्रक्रिया स्वतःच एक संपूर्ण संहिता आहे. त्याआधी, जेव्हा अपीलकर्त्यांनी विनिर्दिष्ट पालनासाठी डिक्रीचे पक्षकार नसलेल्या अपीलकर्त्यांविरुद्ध हुकूमनाम्याच्या अंमलबजावणीवर आक्षेप घेतला होता, तेव्हा अंमलबजावणी न्यायालयाने प्रश्न निश्चित करणे आवश्यक आहे.

तदनुसार अपील मंजूर केली जाते. अंमलबजावणी न्यायालयाला या प्रकरणाची चौकशी करण्याचे आणि पक्षकारांना संधी दिल्यानंतर निष्कर्ष नोंदवण्याचे निर्देश दिले जातात. खर्चाबद्दल कोणताही आदेश नाही.

जी. एन. अपील मंजूर.